

ΤΟ ΠΑΣΟΚ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ, ΚΟΙΝΟΤΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΨΙΧΟΥΛΑ, ΑΝΟΙΧΤΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ανδρέας Πανταζόπουλος

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, συναίνεση, πολίτης, συνευθύνη, νέα ηθική, αποκέντρωση, νέα διακυβέρνηση, κίνημα κοινωνίας, είναι μερικοί από τους νέους, αλλά και παλιούς, όρους, γύρω από τους οποίους επικεντρώθηκε η προεκλογική επιχείρηση του Γ. Παπανδρέου να επανασυσπειρώσει αλλά και να επαναθεμελιώσει, σύμφωνα με τα δικά του λόγια, το ΠΑΣΟΚ και τη «Δημοκρατική Παράταξη» προκειμένου να πετύχει την καλύτερη δυνατή καταγραφή στις εκλογές της 7ης Μαρτίου. Το εκλογικό αποτέλεσμα δεν προσέγγισε το στόχο, ωστόσο αξίζει να αναρωτηθούμε: πώς οδηγηθήκαμε σε αυτό το πολύσημο γεγονός αλλαγής ηγεσίας στο μέχρι χθες κυβερνών κόμμα, ένα γεγονός το οποίο, με τον τρόπο και τα περιεχόμενα που προσέλαβε, κανείς δεν μπορούσε να διανοηθεί μέχρι και πριν τρεις μήνες, και ποια είναι η σημασία του για το ίδιο το ΠΑΣΟΚ;

Ας επιτραπούν, εδώ, κάποιες σύντομες σκέψεις, η πρώτη ύλη των οποίων ουσιαστικά αποτελείται από τη νέα θεματική που εισήγαγε ο νέος ηγέτης του ΠΑΣΟΚ κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, με όλους τους περιορισμούς και τα εμπόδια που θέτει μία τέτοια σύντομη και ιδιόμορφη πολιτική περίοδος. Σκέψεις οι οποίες διαπλέκονται αναπόδραστα με μία εκ νέου αναρώτηση για το «τι είναι το ΠΑΣΟΚ», αλλά και με προβληματισμούς για την οκταετία του «εκσυγχρονισμού», μέσα από την οποία φαίνεται να παράγεται ένας νέος «πολιτικός κύκλος».

Το κοινωνικό ρήγμα και η επιστροφή του λαού

1. Οι πράγματι σημαντικές, «κολοσσιαίες» θα τις χαρακτηρίσει ο Monde μία ημέρα πριν τις βουλευτικές εκλογές, επιτυχίες του Κ. Σημίτη κατά την οκταετία του «εκσυγχρονισμού» (ΟΝΕ, Τουρκία, Κύπρος, απομάκρυνση από τον παπανδρεϊκό εθνικο-λαϊκισμό) δεν κατόρθωσαν να συστήσουν για την «κεντροαριστερά» γενικότερα και το ΠΑΣΟΚ ειδικότερα μία ασφαλή και μακρόπνοη συμμαχία συγκλινόντων κοινωνικών συμφερόντων. Συνέβη το αντίθετο. Ιδιαίτερα τη δεύτερη τετραετία (2000-2004), και με ορόσημο τη σύγκρουση για το Ασφαλιστικό (Ανοιξη 2001), το ΠΑΣΟΚ υφίσταται ένα σοβαρό ρήγμα στις αδυνατισμένες, ήδη από το 1996, κοινωνικές αναφορές του, λόγω ακριβώς των μακρο-οικονομικών σκοπεύσεών του, που το αποκόπτουν σε μεγάλο βαθμό από τα παραδοσιακά κοινωνικά στηρίγματα της παράταξης. Η «νέα εθνική αυτοπεποίθηση» μιας «ισχυρής Ελλάδας» με την οποία ο «εκσυγχρονισμός» θέλει να αντικαταστήσει σε στρατηγικό επίπεδο τον ανδρεϊκό εθνικο-λαϊκισμό γίνεται θύμα της ίδιας της τής φαντασμαγορικής επιτυχίας στο οικονομικό και εθνικό πεδίο. Το κοινωνικό έλλειμμα της κυβερνητικής διαχείρισης επιταχύνεται και διογκώνεται, ενώ οι θεσμικές και ιδεολογικές απαντήσεις που δίνονται σε μία πρωτοφανή κοινωνικο-πολιτική διάχυση του λαϊκισμού, του εθνικισμού, αλλά και του ρατσισμού, με αφορμή κυρίως τη μετανάστευση, φαντάζουν τρομακτικά ανεπαρκείς. Στο κοινωνικό πεδίο, μία *ενιαία λαϊκή ταυτότητα αναγκών* (φόβος του μέλ-

λοντος, ασφάλεια, προστασία) προβάλλει στο προσκήνιο και καθίσταται ευεπίφορη στην εργαλειακή της ιδιοποίηση από την αυξανόμενη νέο-δημοκρατική δημαγωγία, η οποία μοιάζει, ακριβώς, να βάζει ως κεντρικό της στοίχημα την εκμετάλλευση αυτού του *κοινωνικού ρήγματος*, καθιστώντας το τον κύριο άξονα της «αντίστασής» της έναντι του «εκσυγχρονισμού». Ο «εκσυγχρονισμός» μέρα με τη μέρα φαντάζει ακόμα πιο ισχνός, κοινωνικά άσαρκος και «ανάλητος», ανίσχυρος να εγγυηθεί ατομικά και συλλογικά σχέδια ζωής. Η τονωτική ένεση της «κοινωνικής χάρτας» μαμούθ του καλοκαιριού/ φθινοπώρου του 2003 αδυνατεί να τάμει μία διαδικασία κοινωνικής ανάταξης της κυβέρνησης και του κόμματος όχι μόνο λόγω χρονικής υστέρησης στη λήψη της συγκεκριμένης δέσμης μέτρων, αλλά, απλούστατα, γιατί έχει χαθεί η κοινωνική αξιοπιστία των φορέων τους (η «εμπιστοσύνη»). Η *επάνοδος του κοινωνικού ζητήματος* είναι γεγονός, συνοδευόμενη από μία γενικότερη κρίση της (κομματικής) πολιτικής, αφού το κόμμα φαίνεται να έχει πλήρως αφομοιωθεί στον κυβερνητισμό και στην «ενιαία σκέψη» που τον υποβαστάζει, την ίδια στιγμή που ο τελευταίος αναπτύσσεται μέσα σε ένα πλαίσιο αδυναμίας, «απόσυρσης του κράτους», κάμψης των κοινωνικών λειτουργιών του εθνικού κράτους. Η χάρτα, αλλά και κάποιες προτεινόμενες αλλαγές, που γρήγορα αποσύρθηκαν, για το πολιτικό σύστημα, αντιμετωπίζουν διαχειριστικά και με συντεχνιακό-ιδιοτελή τρόπο μία κοινότητα λαϊκών αναγκών και ένα λανθάνον αίτημα αναθέρμανσης της δημοκρατίας, δεν διαχέουν κανένα αξιόπιστο «νόημα» μακρόπνοης κοινωνικής ασφάλειας και προαγωγής, καμία προοπτική μιας νέας πολιτικής σταθεροποίησης, αδυνατούν να ανατρέψουν τον δυσμενή-αποσταθεροποιητικό για το ΠΑΣΟΚ συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων.

2. Στο πλαίσιο αυτό, το ΠΑΣΟΚ δεν απειλείται «απλώς» με εκλογική ήττα, αλλά με συντριβή. Τι σημαίνει αυτό πολιτικά; Σημαίνει ότι αυτό που απειλείται, με την «αιφνίδια» ανάδυση του «λαού», είναι η κατακτημένη κεντρικότητα του κόμματος στηριγμένη σε σταθερές κοινωνικές αναφορές. Σημαίνει ότι ο κίνδυνος είναι το ΠΑΣΟΚ, αποδεχόμενο μοιρολατρικά τη σχέση *απόστασης*, ακόμα και *ξενότητας* η οποία αναπτύχθηκε ανάμεσα στην κυβερνητική σοσιαλιστική ελίτ και το λαό (η δημιουργία «απόστασης» μεταξύ της «ελίτ» και του «λαού» είναι ένας από τους κύριους παράγοντες ανάπτυξης του λαϊκιστικού φαινομένου εν γένει), να γίνει ένα κόμμα «σαν όλα τα άλλα», να πάψει δηλαδή να αποτελεί τον κεντρικό πολιτικό ιστό γύρω από τον οποίο αναπτύχθηκαν οι σημαντικότερες μεταπολιτευτικές συγκρούσεις και πλέχθηκαν οι σοβαρότερες κοινωνικές και πολιτικές συνθέσεις. Μία τέτοια προοπτική θα μετατόπιζε το κέντρο βάρους του πολιτικού συστήματος προς άγνωστες μέχρι σήμερα, απειλητικές για το ΠΑΣΟΚ, πολιτικές και κοινωνικές κατευθύνσεις. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, το κυβερνών κόμμα αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα κοινωνικής φυσιογνωμίας και πολιτικού προσανατολισμού. Η προϊούσα ρευστοποίηση του παραδοσιακού κοινωνικού του ύφους αντανάκλαται στην αδυναμία του να προτείνει τη σύναψη νέου «κοινωνικού

συμβολαίου». Πώς θα μπορούσε να επαναπροσεγγίσει αξιόπιστα το «λαό», χωρίς, την ίδια στιγμή, να απεμπολήσει βασικά στοιχεία από την κουλτούρα του εκσυγχρονισμού; Πώς θα μπορούσε να ξαναγίνει το κόμμα της αλλαγής χωρίς να προδώσει τα βαθύτερα αιτήματα της εκσυγχρονιστικής του επαγγελίας, η οποία το απομάκρυνε από αυτόν; Για να το πούμε διαφορετικά: ποιες αλλαγές, μέσα από ποιες κοινωνικο-πολιτικές διαδικασίες και με ποιο ιδεολογικό πρόσημο, θα μπορούσαν να επέλθουν στον εκσυγχρονισμό, ώστε ο τελευταίος, να φανεί ότι εκφράζει την ανανέωση, την «ανατροπή», καθιστώντας και πάλι ένα γερασμένο και «αντιλαϊκό» κόμμα το *κόμμα της αλλαγής*;

Το Κίνημα, ο «χαρακτήρας ΠΑΣΟΚ» και η νέα λαϊκιστική κινητοποίηση

3. Η εντυπωσιακή –και όχι μόνον «επικοινωνιακά»– απάντηση του Κ. Σημίτη έρχεται να μαρτυρήσει για το μεγαλείο της κομματικής κληρονομιάς, την ενσωματωμένη, καταγωγική έξη του κόμματος: το ΠΑΣΟΚ οφείλει, σε αυτές τις περιστάσεις, να ξαναθυμηθεί τον κινηματικό του ριζοσπαστικό εαυτό, να τον επιβεβαιώσει ακόμα μία φορά παρά τη φαινομενική του απομάκρυνση την περίοδο Σημίτη, να ξαναγίνει *«Κίνημα»*. Η «πεμπτούσια του ΠΑΣΟΚ», έλεγε ο Γ. Παπανδρέου σε συνέντευξή του το περασμένο καλοκαίρι, είναι «να κινείται, να αλλάζει». Δεκαπέντε ημέρες πριν την εκλογική αναμέτρηση της 7ης Μαρτίου, ο Γ. Παπανδρέου, καλούμενος να σχολιάσει την πρωτοβουλία της πασοκικής αυτό-οργάνωσης του 1974, και συγκρίνοντας τη με αυτή που αναλαμβάνει ο ίδιος τριάντα χρόνια μετά, θα διακριβώσει: «Το 1974 το πρόβλημα του Ανδρέα δεν ήταν να ιδρύσει ένα κόμμα, και μάλιστα προσωποπαγές, κόμμα μέσα στα άλλα. Το πρόβλημά του και η μεγάλη του τομή στο πολιτικό σύστημα της χώρας ήταν ότι ήθελε να εμπνεύσει ένα νέο πλατύ και βαθύ κοινωνικό κίνημα. Η έννοια του κινήματος είναι έκτοτε απόλυτα προσδιοριστική του χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ (...). Με αυτή την έννοια η αυτοοργάνωση είναι η μόνη μέθοδος ανάπτυξης ενός κινήματος, ο μόνος τρόπος επιβεβαίωσης ότι αυτό το κίνημα αποτελεί ώριμο αίτημα μιας ολόκληρης κοινωνίας (...). Η φύση του [ΠΑΣΟΚ], (...), η ίδια είναι που επιβάλλει τη διαρκή αλλαγή.» (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 22/2/2004). Μόνον μία νέα πολιτική, και εκλογική για την περίσταση, κινητοποίηση, «συναγερμικού» χαρακτήρα, όπως εύστοχα την αποκάλεσε στην «Ελευθεροτυπία» ο Τ. Καφετζής σχολιάζοντας τα ευρήματα των πρώτων δημοσκοπήσεων που έκαναν την εμφάνισή τους μετά την ανακοίνωση της υποψηφιότητας του Γ. Παπανδρέου για την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, θα μπορούσε να αντιμετωπίσει στο γήπεδό του τον μαθητευόμενο νεοδημοκρατικό λαϊκισμό (ευρύτερα: τη διάχυση του λαϊκισμού σε ολόκληρο τον πολιτικό-κοινωνικό χώρο, ως συνέπεια της εκσυγχρονιστικής απόπειρας αποδόμησης του «χαρακτήρα ΠΑΣΟΚ» και των ομώνυμων εθνικο-λαϊκιστικών ιδεολογημάτων από τον Κ. Σημίτη), και αυτό άσχετα ακόμα και από το εκλογικό αποτέλεσμα. Υπάρχουν στιγμές που ο (νέο-δημοκρατικός) *λαϊκισμός αντιμετωπίζεται μόνον με* (έναν ακόμα πιο ισχυρό) *λαϊκισμό*, που η νεοδημοκρατική «συντηρητική» κινητοποίηση προς την κυβερνητική-κρατική εξουσία ελέγχεται μόνον με μία ακόμα πιο ισχυρή «προοδευτική» κινητοποίηση, που έχει τους δικούς της, α-δημοκρατικούς και αντι-

δημοκρατικούς ταυτόχρονα, κανόνες. Στο πρόσωπο αλλά και στις «πρωτόγνωρες» πρακτικές του Γ. Παπανδρέου ένα «προοδευτικό» νέο-λαϊκιστικό ύφος βρήκε τον εκπρόσωπό του, πληρώνοντας, με τον τρόπο αυτό, το «λαϊκιστικό έλλειμμα» του εκσυγχρονισμού, την απουσία του «λαού» από τις μέριμνες του. Αν ο Κ. Σημίτης λειτούργησε «αντιεξουσιαστικά» στη συγκεκριμένη στιγμή της μετάβασης-παράδοσης εξουσίας, δηλαδή «κινηματικά», πέρα από τη «γενναιοδωρία» της πράξης, είναι γιατί πάντα ήταν ΠΑΣΟΚ, όπως παρατήρησε κυριολεκτώντας ο Μιχ. Χρυσοχοϊδης: «Η κίνησή του, η απόφασή του να ανοίξει την πόρτα στο μέλλον, δεν έχει προηγούμενο στην πολιτική μας ζωή. Γιατί ο Κώστας Σημίτης είναι ΠΑΣΟΚ και από το ΠΑΣΟΚ και την προοδευτική παράταξη βγαίνουν ηγέτες σαν τον Σημίτη» (Ομιλία στην Κεντρική Επιτροπή του ΠΑΣΟΚ, 8/1/2004). Αν ο Γ. Παπανδρέου περιοδεύει και «διαβουλεύεται» σε όλη την Ελλάδα («πορεία στους πολίτες»), είναι γιατί επιχειρεί να επικαιροποιήσει στις σημερινές συνθήκες τη μορφολογία της τριτοσεπτεμβριανής έγκλησης της «αυτό-οργάνωσης». Το ένα και μοναδικό ΠΑΣΟΚ, το κινηματικό ΠΑΣΟΚ, είναι, πράγματι, εδώ. Την ίδια στιγμή που καλείται να ξεπεράσει τον εαυτό του («να ξεπεράσουμε τους εαυτούς μας»), την ίδια στιγμή οφείλει να είναι περισσότερο από ποτέ ο κινηματικός εαυτός του, η *λαϊκιστική του ιδιοσυγκρασία*. Ο επαναπατρισμός του λαϊκισμού είναι το μεγάλο γεγονός: το μαζικό και πρωτόγνωρο εσωκομματικό δημοψήφισμα εκλογής προέδρου θέλει να καταστήσει ορατή σε όλους την κινηματικού τύπου πρόθεση αναβάπτισης του κόμματος σε «κίνημα κοινωνίας», όπως χαρακτηριστικά διατυπωνόταν σε σχετική διαφημιστική καταχώρηση του κόμματος στις εφημερίδες, που παρότρυνε τους πολίτες-φίλους να προσέλθουν στις κομματικές κάλπες. Η επίκληση της *συμμετοχικής δημοκρατίας* είναι, εδώ, η ίδια η αμετάλλακτη ριζοσπαστική «ουσία-ΠΑΣΟΚ» αυτοπροσώπως, είναι το μέσον και το μήνυμα ταυτόχρονα όχι μιας «απλής» εκλογικο-κομματικής ανασυστήριξης, αλλά και πολιτικής αναθεμελίωσης της κεντρικότητας του κόμματος/κινήματος της μεγάλης δημοκρατικής παράταξης, συντρίβοντας εσωκομματικούς μηχανισμούς και υπερβαίνοντας κρατικιστικές νοοτροπίες. Βρισκόμαστε στην (πρώτη) φάση του τοκετού μιας νέο-κομματικής κοινωνικής νομιμοποίησης, βγαλμένης όμως από τη μεθοδολογία της γενέθλιας μήτρας. Μαζί με το ΠΑΣΟΚ είναι εδώ με τον τρόπο της και η μεταπολίτευση, η πρώτη, όχι η δεύτερη. Η αέναη επανάληψη του ίδιου.

Κοινοτισμός και δημοκρατία σε ψίχουλα

4. Ωστόσο, ο αστερισμός των νεολογισμών, συμμετοχή, συνευθύνη, αποδέσμευση από τον «κρατικισμό», αποκέντρωση, νέα ηθική, νέα διακυβέρνηση, κλπ., δεν συνιστά απλό οργανόγραμμα, κομματική πρακτική «επανάδρυσης», αλλά ταυτόχρονα και θερμό αγωγό «νοήματος», «αναμάγευσης». Υπερβαίνει, δηλαδή, μία διαδικασία εκλογικο-κομματικής ανασυγκρότησης, επανορίζοντας την ίδια την κομματική φυσιογνωμία στη σχέση της με την κοινωνία, επιθυμώντας να εγκαθιδρύσει μία νέα κομματική αντιπροσωπευτικότητα. Θέλει να ξαναυφάνει τον κοινωνικό δεσμό, όχι συμβολαϊκά, παρά τη χρήση του όρου από τον Γ. Παπανδρέου («νέο συμβόλαιο τιμής»), αλλά κοινωνικά. Τι πάει να πει αυτό; Ότι το πρόταγμα δεν είναι πλέον η λαϊκιστική ανα-

σύνθεση, αλλά η κοινοτιστική ανασυγκρότηση ενός «διαμελισμένου» κοινωνικού σώματος, μέσα σε ένα πλαίσιο νέας διακυβέρνησης. Γιατί ο λαός του 2004 δεν είναι ο λαός του 1974. Οι ριζοσπαστικοποιημένες μάζες του '74 έχουν παραχωρήσει τη θέση τους στους εξατομικευμένους «πολίτες» του 2004: οι νέες συλλογικότητες είναι πολύ περισσότερο «φαντασιακές» απ' ό,τι το '74, η ενοποίησή τους προκύπτει μέσα από διαδικασίες αμυντικής αναδίπλωσης και όχι κατάκτησης του μέλλοντος. Αλλά και γιατί το κράτος και οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί μοιάζουν ξεπερασμένοι, μέσα στα συμφραζόμενα της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογιών. Με την έννοια αυτή, ο «λαός» στη ρητορική του Γ. Παπανδρέου μπορεί εκούσια να παραγνωρίζεται. Η κομματική, καλύτερα: η παραταξιακή, λαϊκιστική κινητοποίηση που λαμβάνει χώρα με στόχο την «αναπολιτικοποίηση» του Κινήματος (αλλά και της κοινωνίας, αφού στο εξής όλοι πλέον συζητούν «πολιτικά...») οφείλει να τεθεί αποφασιστικά στην υπηρεσία ενός άλλου σχεδίου κοινωνικής αναδιοργάνωσης, ενός άτυπου «κοινοτισμού» παραγόμενου από ένα μοντέλο νέας διακυβέρνησης. Αυτό που ξεπηδά ενώπιόν μας είναι ένας λαϊκισμός χωρίς λαό. Γιατί η «κοινωνία» συστήνεται, στο εξής, πάντα στον αγγελικό λόγο του Γ. Παπανδρέου, ως *κατακερματισμένες τοπικο-θεματικές κοινότητες ενδιαφερόντων και συμφερόντων*, ως «κοινότητες ομοιοπαθών» πολιτών, οι οποίες όμως δεν συνοψίζουν, δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαστικά μία κυρίαρχη πολιτική θέληση. Η κυριαρχία τους κατοχυρώνεται μέσα από τον τοπικό και θεματικό επιμερισμό τους. Κανένα αίτημα λαϊκής κυριαρχίας δεν φιγουράρει στο λόγο του Γ. Παπανδρέου, σε πλήρη αντίθεση, εδώ, με την ανδρεο-παπανδρεϊκή ρητορική. Ο συμμετοχικός-αλληλέγγυος δεσμός που καλούνται τα άτομα να συνάψουν μεταξύ τους και με αυτό το νέο είδος «πολιτικής» είναι, συνεπώς, υποπολιτικός, απόρροια της μονόδρομης υπο-κοινωνικής –«εθελοντικής»– δράσης τους, με άλλα λόγια, είναι συνέπεια της διάλυσης του λαού, της αντικατάστασής του από την υπευθυνότητα της *κοινωνίας των πολιτών*. Αν υπάρχει μία νέα μεταπολίτευση βρίσκεται εδώ, αν ανοίγει ένας νέος ιστορικός κύκλος είναι αυτός : *η υπο-κοινωνική και ηθική σύναψη του κοινωνικού δεσμού*, η μονοσήμαντα ηθική και επιμεριστικά ευνουχιστική *ανασημασιοδότηση της έννοιας «πολίτης»* (η ηθική της «συνευθύνης» των «ενεργών πολιτών», του εθελοντή της κοινωνικής δράσης, των εθελοντικών κινήσεων των πολιτών, των Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων), η αφομοίωση των ιδρυτικών αντιθέσεων της δημοκρατικής πολιτικής από τα μοτίβα της *ηθικής κοινωνιακής δράσης και της αυταξίας της διαλογικής-διαβουλευτικής συναίνεσης*, των νέων συνθέσεων μιας αενάως «διαλεγόμενης τάξης» και, άρα, ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας σε μία «*δημοκρατία σε ψίχουλα*», στο πλαίσιο αυτό, η μετατροπή του κόμματος σε «κοινωνικό βιότοπο». Η λαϊκιστική κινητοποιητική *αναπολιτικοποίηση* (του κόμματος και της κοινωνίας) εκβάλλει σε *κοινοτιστική υποπολιτικοποίηση*, σε «βιοπολιτική», όπως την ονοματοδότησε ο Νικόλας Σεβαστάκης (Αυγή, 22/2/2004), μέσα σε ένα πλαίσιο νέας διακυβέρνησης. Η είσοδος στην μεταμοντέρνα εποχή της υπο-πολιτικής της κοινωνίας των πολιτών είναι το γεγονός της νέας μεταπολίτευσης.

5. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε δύο πράγματα. Πρώτον: τη ρητή αναγνώριση και υπεράσπιση, στο λόγο του Γ. Παπανδρέου, των ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία βολεύονται μέσα στα συμφραζόμενα της

«πολυπολιτισμικότητας». Επομένως, δεύτερον, τον αντι-εθνικιστικό προσανατολισμό της υποπολιτικής του υπόσχεσης. Δεν θα μπορούσε όμως να είναι διαφορετικά, αφού όσα προηγήθηκαν ως κρίσιμα σημεία της νέας θεματικής που εισήχθη με ιδιαίτερο μεντιακό θόρυβο αναγνωρίζονται με σαφήνεια μέσα στο σώμα ενός ήπιου, φιλελεύθερου, αμερικανικής κοπής, αλλά πλέον τη στιγμή αυτή και αυξανόμενης ευρωπαϊκής ακτινοβολίας, κοινοτισμού της νέας διακυβέρνησης. Αν υπάρχει ένας «εξαμερικανισμός», πέρα από τις συνήθεις επικίνδυνες δαιμονοποιήσεις, στα πολιτικά ήθη βρίσκεται εδώ, και όχι στα φληναφλήματα περί δικομματισμού, ο οποίος, στην πραγματικότητα φαίνεται να είναι μάλλον «διπολισμός». Αν οι εξειδικευμένες τοπικο-θεματικές πολιτικές είναι κυρίαρχες στη ρητορική του Γ. Παπανδρέου, αν οι μαζικές συγκεντρώσεις ακολουθούνται πολλές φορές και από συζητήσεις σε καφενεία και νεολαιίστικες λέσχες, η πρακτική αυτή δεν συνιστά μόνο προεκλογικό επικοινωνιακό «τέχνασμα»: υποδεικνύει και μία αντίληψη για το τι είναι κοινωνία και πώς πρέπει να αντιμετωπίζονται τα προβλήματά της, πρώτα και κύρια από αυτούς που τους αφορούν. Η νέα συμμετοχική υπόσχεση μικροκλίμακας (τοπικής, περιφερειακής, θεματικής) διασπά τη συμβολική ενότητα του «γενικού συμφέροντος» και εισάγει για πρώτη φορά στη δημόσια πολιτικο-κομματική αντιπαράθεση το «νέο-δικαιωματικό» κοινοτισμό ως πεδίο άρθρωσης των κοινωνικών σχέσεων και *κατάργησης της συγκρουσιακότητας* και της υποτιθέμενης καθαρότητας της *μεγάλης πολιτικής*. Η λάϊτ πολιτική είναι αποκλειστικά ηθικο-πολιτική (η πολιτική ως «ηθική επανάσταση», η οποία κάλλιστα μπορεί να παράγει «ηθικό ροβεσπιερισμό», περίπτωση Πάχτα) στη νέα εποχή της *απόλυτης εξιδανίκευσης της κυριαρχίας της κοινωνίας των πολιτών*, και η οποία έρχεται να αντικαταστήσει την κυριαρχία του θεωρούμενου σε διαδικασία αποδιάρθρωσης «ενός και αδιαίρετου λαού». Υπερβολικά μιλώντας, η *νέα έδρα της συντακτικής εξουσίας* δεν είναι πλέον ο «λαός», αλλά οι «πολίτες». Ο λαός αποσύρεται μαζί με την «μεταφυσική» της απόλυτης κυριαρχίας του, αλλά και των μορφών της (τα κόμματα) που τον συνόδευαν, η κοινωνία ανέρχεται, οι μάζες περνούν στα αζήτητα, οι πολίτες χειραφετούνται, μία «καλή κουβέντα από τον δημόσιο υπάλληλο προς τον συνταξιούχο» ανταμείβει τον δεύτερο για την απόσυρση του κράτους, των δημόσιων πολιτικών αλληλεγγύης. Η δεύτερη μεταπολίτευση «κόβει δρόμο», όπως θα έλεγε και ο Στ. Ράμφος, για τη δεύτερη νεωτερικότητα. Η τελευταία επιτάσσει τη δημοκρατική υπερβολή, τον «εκδημοκρατισμό της δημοκρατίας», έναν ιδιόμορφο δημοκρατικό ειρηνισμό, ως αντίδοτο στην κρίση της αντιπροσώπευσης και στην κρίση του κράτους: η «συμμετοχική δημοκρατία», κατά μία έννοια, δεν είναι τίποτα άλλο από την αποκεντρωμένη κοινωνικοποίηση της πολιτικής και των φορέων της μαζί με την ανάδυση μιας μικρο-ταυτοτικής πολιτικής. *Το υποκοινωνικό (συμμετοχική δημοκρατία) εκτοπίζει το μετακοινωνικό (αντιπροσώπευση)*. Από τον λαϊκιστικό μύθο μεταβαίνουμε στον μυθικό ταυτοτικό βιότοπο της ριζοσπαστικής εγωιστικής εμπειρίας. Η επινόηση νέων τοπικο-θεματικών χώρων δημοσιότητας γίνεται, εδώ, συνώνυμη ενός άλλου επικίνδυνου μύθου της «διαφάνειας» (του «καλού»), και της αυθεντικής αντιπροσώπευσης/αναγνώρισης των αιτημάτων των πολιτών («να ακούσουμε τη φωνή του πολίτη»), τα οποία διαστρέφονται από μία γραφειοκρατικοποιημένη, κομματική και ευρύτερα θεσμική, αντιπροσώπευση.

Ανοιχτό κόμμα και προσωποποίηση της εξουσίας

6. Έτσι, το μαζικό κόμμα περιθωριοποιείται, τη θέση του καταλαμβάνει το «ανοιχτό κόμμα». Το ερώτημα δεν είναι μόνο τί είναι αυτό το ανοιχτό κόμμα, αλλά, στο πλαίσιο αυτό, ποια θα μπορούσε να είναι η σχέση των «επαγγελματιών της πολιτικής» με τον εκάστοτε ηγέτη. Η δημοψηφισματική λογική εκλογής του Γ. Παπανδρέου τι σηματοδοτεί συγκεκριμένα, πέραν από τον δημοκρατισμό (τη λαϊκιστική «μαζικοποίηση») χωρίς δημοκρατία τον οποίο εισάγει; Δύσκολα ερωτήματα και ακόμα δυσκολότερες οι απαντήσεις, αφού δεν έχουμε ακόμα γνωρίσει στην πληρότητά της την καινούργια κινηματική-αντικομματική πρόταση. Ωστόσο, στοιχεία-προϋποθέσεις μιας πρώτης απάντησης στα ερωτήματα αυτά θα μπορούσαν να ανιχνευθούν, καταρχήν, ακριβώς, στην εκ των άνω εκπορευόμενη ενίσχυση αποπτώχευσης της μορφής «μαζικό κόμμα», σε μία ορισμένη αντιγραφειοκρατική πρόθεση διάλυσης των μηχανισμών του και, άρα, στην υποβάθμιση-παραγνώριση του κομματικού στελεχικού δυναμικού στη σχέση του με το κράτος και τους θεσμούς («όχι παρέες», «όχι αυλές», και κυρίως: «αξιοκρατία πέρα από ιδεολογίες»). Η προοπτική που θα μπορούσε εδώ να υποβληθεί προς διερεύνηση, αναγνωρίζεται: α) στην προσωποποίηση εκ μέρους των πολιτών της επιλογής/εκλογής πρωθυπουργού και όχι κόμματος-κυβέρνησης (εδώ, το σχετικό κριτήριο της «καταλληλότητας πρωθυπουργού», όπως εμφανίσθηκε σχεδόν ουσιοποιημένο στις προεκλογικές δημοσκοπήσεις, είναι εξαιρετικά ενδεικτικό της τάσης αυτής), β) σε μία «νεοπελατειακότητα» ανάμεσα στον πρωθυπουργό με τους υφισταμένους του υπουργούς, και κυρίως με τα ανώτατα κρατικά στελέχη, τις «κορυφές του κράτους», τα οποία μπορούν στο εξής να στρατολογούνται στη βάση αξιοκρατικών (επαγγελματικών), μη-κομματικών και ιδεολογικών, κριτηρίων, και γ) που να αναφέρονται, να αφοσιώνονται και να λογοδοτούν αποκλειστικά στον πρωθυπουργό («στην κοινωνία»). Έχουμε, δηλαδή, να κάνουμε με μία νέα τυπολογία εξουσιαστικών σχέσεων, η οποία θα μπορούσε να συνοψισθεί σε μία «*προσωποποίηση της εξουσίας*», διαφορετική από αυτή που συναντάμε, παραδείγματος χάρη, στον χαρισματικό ηγέτη του λαϊκισμού. Τώρα, ο ηγέτης δεν είναι ηγέτης που μαζί με το κόμμα του διεκδικούν την εξουσία, αλλά ο ηγέτης-υποψήφιος πρωθυπουργός –μία ορισμένη τάση άτυπης «προεδροποίησης» του πρωθυπουργού– ο οποίος επιλέγει προσωπικά και ακομμάτιστα τους άμεσα εξαρτημένους από αυτόν, διαπρέποντες στον επαγγελματικό τους στίβο, συνεργάτες του. Με τα λόγια του ίδιου του ηγέτη του ΠΑΣΟΚ: «Οι πτυχές του δημόσιου βίου επιτρέπουν την αξιοποίηση όλων των ικανών στελεχών σε διάφορους τομείς, χωρίς καμία διάθεση αποκλεισμού. Είναι σημαντικό να αξιοποιηθούν σε δημόσια αξιώματα επιτυχημένοι επαγγελματίες που μέχρι σήμερα αντιμετώπιζαν αρνητικά ή αδιάφορα την ανάμειξή τους με την πολιτική» (Έθνος, 15/2/2004). Η άνοδος των «επιτυχημένων», των «ειδικών», της «ειδικοκρατίας», σε βάρος του κομματικού βάρους και του εσωκομματικού κύκλου επιρροής του, είναι και αυτό ένα από τα αποτελέσματα της συγκαιρινής μεταπολίτευσης, συναρθρωμένης, ταυτόχρονα, με το «*νέο-σουλτανισμό*» του δημοψηφισματικά εκλεγμένου ηγέτη. Το μετανοωτερικό και το αρχαϊκό σε μία ανέκδοτη συνθήκη. Το «*κομματικό βιότοπος*» δεν συνιστά πλέον

«πρωτοπορία», δεν παράγει ιδεολογία, ούτε είναι πηγή που τροφοδοτεί το κράτος με προσωπικό. Το ανοιχτό κόμμα δεν είναι ένα από τα επίπεδα της κοινωνικής αντιπροσώπευσης, δεν συνιστά πλέον «πολιτικό υποκείμενο», μία έστω στρεβλωμένη βαθμίδα της λαϊκής κυριαρχίας όπως συνέβαινε στον (ανδρείκό) λαϊκισμό, δεν μεσολαβεί, δεν εισάγει τις «μάζες» με αντιπολιτικό τρόπο στις συγκρούσεις της μεγάλης πολιτικής. «Το κόμμα», θα επισημάνει ο ηγέτης του ΠΑΣΟΚ, «είναι ένας φορέας προσφοράς και όχι ένας διαμεσολαβητής ή ένας μηχανισμός βολέματος του άλφα ή του βήτα. (...) Σηματοδοτώ λοιπόν, την αρχή μιας άλλης αντίληψης του τι είναι το κόμμα. Είναι το κόμμα που προσφέρει. Σήμερα είναι η αιμοδοσία, αύριο είναι η δωρεά οργάνων, μεθαύριο είναι η επιμόρφωση ή ο εθελοντισμός σε άλλους τομείς, μη κυβερνητικές οργανώσεις εδώ, στην Ελλάδα, και αλλού» (συνέντευξη στο Alter, 24/2/2004). Σύμφωνα και πάλι με τον Γ. Παπανδρέου, καλούμενο να σχολιάσει τη φορά αυτή φαινόμενα κομματικής εσωστρέφειας: «Θα έλεγα ότι 'εσωστρέφεια' σημαίνει κυρίως ομφαλοσκόπηση μέσα σε έναν κομματικό χώρο. Εσωστρέφεια σημαίνει να πιστεύεις ότι οι προθέσεις σου είναι πάνω από την πράξη, ότι η πράξη έχει αξίαμόνον αν προκύπτει από τη θέληση μιας συγκεκριμένης ομάδας» (Έθνος, στο ίδιο). Αυτό που εδώ αμφισβητείται, είναι η ενιαία «βούληση» του (κομματικού) υποκειμένου, δηλαδή, η σχετικά αυτόνομη συγκρότηση του πολιτικού (του κομματικού) και η νεωτερικού τύπου βουλευσιαρχική κυριαρχία του, την οποία ο Γ. Παπανδρέου θέλει να διαλύσει είτε «αξιοκρατικά», είτε μέσα από την δημοψηφισματική προσφυγή στους «φίλους του Κινήματος», προς όφελος μιας υπο-κοινωνικής συμπονετικής εθελοντικής δράσης. Έτσι, το κινηματικό κόμμα καλείται να ποντισθεί μέσα στην «κοινωνία», συνιστώντας κοινωνική λιμνοθάλασσα συναισθημάτων, προσδοκιών, ανιδιοτελούς ανθρωπιστικής προσφοράς και, ταυτόχρονα, προσωπικό εκλογικό μηχανισμό του εκάστοτε ηγέτη, όχι άθυρμα εσωκομματικών μηχανισμών («μικρο-κατεστημένα») για τη νομή της κρατικής εξουσίας. Μέσα σε τέτοια συμφραζόμενα μπορεί να δικαιώνεται, παραδείγματος χάρη, ο αγώνας της αποκομματικοποίησης του κράτους αλλά και επανεκκοινωνισμού του κόμματος, καθώς και ο αγώνας κατά της διαφθοράς, της διαπλοκής, κλπ., πατώντας ουσιαστικά πάνω στην ίδια την υποτίμηση-παραφθορά της πολιτικής ως τέτοιας. Στην πραγματικότητα, δηλαδή, η απάντηση στο πρόβλημα της πολιτικής διαφθοράς αδιόρατα αντιστρέφεται: διεφθαρμένα είναι η μεγάλη πολιτική καθεαυτή, με τις αρχαϊκές κάθετες βολонταριστικές διαιρέσεις της κοματοκρατίας (που παράγει διαφθορά), την αναξιοκρατία της, την παραγνώριση, μέσω μιας άκρατης ιδεολογικοποίησης τους, των θεωρούμενων ως χωρίς ιστορία «πραγματικών προβλημάτων» (η «καθημερινότητα του πολίτη»).

Η άρση των διαιρέσεων και ο μετασχηματισμός του κράτους

7. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι (αμφίπλευρες) διευρύνσεις μπορεί να υπακούουν σε προφανείς προεκλογικές σκοπιμότητες, οι πρώτες ωστόσο, απο-ιδεολογικοποιούμενες στο έπακρον, εντάσσονται στρατηγικά στην υπέρβαση των «παλιών» διαιρέσεων, και της αυτής

αριστεράς/δεξιάς. Η νέα υπαρκτή διαίρεση πρόοδος/συντήρηση, μένοντας οριζόντια τους πολιτικούς σχηματισμούς, φαίνεται να καθορίζει, αν δεν ακυρώνει, όλες τις άλλες. Και πάλι σύμφωνα με τον Γ. Παπανδρέου, και μάλιστα μόλις τρεις ημέρες πριν την εκλογική αναμέτρηση της 7ης Μαρτίου: «Η σύνθεση ιδεών θα μπορούσε να είναι σαν μία παλέτα ζωγράφου, θα μπορούσε να λειτουργήσει το ίδιο δημιουργικά και στην πολιτική. Η Συμμετοχική Δημοκρατία απευθύνεται σε όλες τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που θέλουν να προσφέρουν τη ζωντάνια τους, την άποψή τους, τη δυναμική τους. Πιστεύω ότι κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός και έχει το δικό του χρώμα! (...) Διαφορές ανάμεσα στα χρώματα [σημ.: το μπλε, το πράσινο και το κόκκινο] βέβαια και υπάρχουν. Τα χρώματα όμως δεν είναι μόνο τρία. Υπάρχει ένα ολόκληρο φάσμα για το οποίο δεν μιλάει κανείς. Τι χρώμα θα δώσεις στα δίκτυα πολιτών, τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τις πρωτοβουλίες πολιτών (...); Εμείς θέλουμε τη συμμετοχή όλων των πολιτών, αυτών που πιστεύουν ότι μπορούν να προσφέρουν, να αγωνιστούν και να πετύχουν αλλαγές και ανατροπές. Αυτό για μας είναι η πρόοδος απέναντι στη συντήρηση, που σημαίνει στερεότυπα, δογματισμούς, φοβία σε κάθε νέο που έρχεται» (συνέντευξη στην εβδομαδιαία αθηναϊκή εφημερίδα Athens Voice, 4/3/2004). Η απόπειρα υπερμοντέρνας «αισθητικοποίησης της πολιτικής», που ενσαρκώνεται στην απολυτότητα της νέας διαίρεσης, αυτονομείται από τα κοινωνικά της συμφραζόμενα και την πολιτική της συνθετότητα, εργαλειοποιείται και «μεταγράφεται» υπο-κοινωνικά προκειμένου να γίνει το προνομιακό όχημα μιας ωμής αποδόμησης της μεγάλης πολιτικής, η οποία αρθρώνεται καταστατικά γύρω από τη διαίρεση αριστερά/δεξιά. Μία φανατική πίστη στο κινητισμό, στην ακατανίκητη ισχύ της προόδου (στις «προκλήσεις της νέας εποχής», στις μυθικές υποσχέσεις της άμεσης «ηλεκτρονικής δημοκρατίας», στην «ηλεκτρονική εκκλησία του δήμου»), στο χαρμόσυνο μήνυμα ενός τυφλού, καθ' ότι αδιαίρετου, *νέο-προοδευτισμού στην ριγμένην στην απροϋπόθετη νεοφιλία και στον αγγελικό παγκοσμισμό*, διαίρεση αποφασιστικά *οριζόντια*, είναι αυτή η οποία αναδιοργανώνει και μετατοπίζει τα μέτωπα των πολιτικών συμμαχιών επιτρέποντας την «χωρίς αρχές» και την «χωρίς όρια» διολίσθηση προς τα «αριστερά» (Δαμανάκη, Ανδρουλάκης) και τα «δεξιά» (Μάνος, Ανδριανόπουλος). Πρόκειται, ουσιαστικά, για έναν γιγαντιαίο δασκελισμό νομιμοποιούμενο όχι τόσο στο «ΠΑΣΟΚ είναι παντού, είναι κίνημα λαού» (όπως συνεχίζει να κραυγάζει αμήχανα το παλιότερο κομματικό σύνθημα, και το οποίο, παρά ή, μάλλον, λόγω της λαϊκιστικής τουφοράς, ήταν ακόμα δεσμευμένο σε ιστορικο-κοινωνικές αναφορές: «ιστορικός αντιδεξιισμός» με εδραίες αναφορές στο λαό και στο έθνος), όσο στην συναινετική επίκληση, σύμφωνα πάντα με τα λόγια του Γ. Παπανδρέου, στο «οξυγόνο των νέων ιδεών», των αποϊδεολογικοποιημένων «νέων συνθέσεων» που βλέπουν στο μέλλον και όχι στο παρελθόν, των «ανήσυχων πολιτών και πολιτικών»: το «*κόμμα της κοινής λογικής*», όπως εύστοχα το χαρακτήρισε ο Αντώνης Καφετζόπουλος, του sens-commun των πολιτών, αυτό το ιδιότροπο καταστασιακό κόμμα-Ελλάδα, που τους χωράει όλους («όσους θέλουν να δουν διαφορετικά το αύριο...», λέει ο Γ. Παπανδρέου – συνέντευξη στο Mega Channel, 19/2/04), είναι πράγματι, ακόμα μία φορά, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, εδώ, επιχειρώ-

ντας να εγκαθιδρύσει μία νέα ηγεμονία. Με μία τουλάχιστον μεγάλη κοινωνική διαφορά, ως την ξαναθυμήσουμε, σε σχέση με το ανδρεϊκό εθνικο-λαϊκιστικό παρελθόν, αφού οι μη-προνομιούχοι (παλιοί και νέοι), δηλαδή ο «λαός», φαίνεται να επιλέγουν τη νεοδημοκρατική στέγη, όπως μας επισήμανε, μεταξύ άλλων, προεκλογικά από «Τα Νέα» και ο Ηλ. Νικολακόπουλος, εξέλιξη η οποία θα μπορούσε να μεταφρασθεί στο ερώτημα: για πόσον καιρό η επάνοδος του κοινωνικού ζητήματος, η αντιφατική, έστω, και «συντηρητικά» πολωμένη ανάδυση του «λαού», μέσα από την ταυτότητα αναγκών που εκφράστηκε τα τελευταία χρόνια, και η οποία αποτέλεσε κατά ένα σημαντικό μέρος και την αφετηρία όλων αυτών των εξελίξεων, θα μπορέσει να χειραγωγηθεί μέσα στην αγγελική υπο-πολιτική ουτοπία της μετα-σοσιαλδημοκρατικής «νέας διακυβέρνησης»;

8. Η υπο-πολιτική πρόταση του Γ. Παπανδρέου συνιστά από πάρα πολλές απόψεις συνέχεια αλλά και τομή ταυτόχρονα σε σχέση με την αντίστοιχη της οκταετίας του «εκσυγχρονισμού». Μία ορισμένη συνέχεια θα μπορούσε να συνοψισθεί στη συστηματοποίηση χαρακτηριστικών στοιχείων του εκσυγχρονισμού (κοινωνία πολιτών, πολιτισμικός φιλελευθερισμός, αντιεθνικισμός, προσαρμογή στις νέες πραγματικότητες, τεχνοκρατισμός, μελλοντοκεντρισμός), η τομή, σε μία *ιδιόμορφη αναγνώριση του κοινωνικού ελλείμματος της πολιτικής του, επομένως της κρίσης κοινωνικής αντιπροσώπευσης του κόμματος και των αντιπροσωπευτικών θεσμών, αλλά και στην αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί με αποτελεσματικότητα στα «παραδοσιακά» του καθήκοντα*. Το δεύτερο αυτό ζήτημα είναι ίσως και το πλέον κρίσιμο για τη συγκρότηση μιας νέας ηγεμονικής πρότασης, η διαφαινόμενη ως τώρα απάντηση του νέου ηγέτη του ΠΑΣΟΚ φαίνεται να το έχει αναγνώσει στην πληρότητά του, τρέποντάς το ταυτόχρονα προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση για την υπέρβασή του: η κρίση της (κομματικής) αντιπροσώπευσης, αλλά και έλλειψη «εμπιστοσύνης» στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς της μεταπολίτευσης (με την κοινωνική εμπιστοσύνη που επιδεικνύεται σε μη-αντιπροσωπευτικούς θεσμούς: Εκκλησία, Αστυνομία, Στρατός, όπως έχουν κατ' επανάληψη δείξει όλες οι σχετικές ποιοτικές έρευνες γνώμης) είναι δευτερογενές φαινόμενο το οποίο απορρέει κυρίως από *την κρίση του κράτους, από την ξεπερασμένη οργάνωση του κράτους, επομένως, και τις ανεπάρκειες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, στις νέες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης*. Η περί αποκέντρωσης και συμμετοχικής δημοκρατίας θεματική, η έννοια της κοινωνικής ευθύνης, η αντικατάσταση του λαού από τον πολίτη, ο πόλεμος κατά της διαφθοράς μέσα από την εγκαθίδρυση μιας νέας ηθικής, τέλος, ο πόλεμος στα κομματικά κατεστημένα και η αναβάθμιση των Μη-Κυβερνητικών-Οργανώσεων («από αυτές εμπνέομαι», θα δηλώσει κατ' επανάληψη ο Γ. Παπανδρέου), υπακούουν σε αυτή την αναγκαιότητα. Μέσα σε ένα πλαίσιο *διάχυσης του κράτους προς τα κάτω*, μιας ιδιόμορφης «κοινωνικοποίησης του κράτους» («τοπικές κυβερνήσεις», «περιφερειακά συμβούλια», αρμοδιότητες και πόροι στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, κλπ.), όλες οι βασικές μέριμνες του «εκσυγχρονισμού», όπως κοινωνία πολιτών, νέες πραγματικότητες, μελλοντοκεντρισμός, κλπ., θεματοποιούνται και προάγονται μέσα σε ένα πλαίσιο *νέας διακυβέρνησης*, όπου η «πολιτική» καλείται πλέον να ασκηθεί εν πολλοίς «*πέραν του κράτους*». Στην πραγματικότητα, εδώ, έχουμε να κάνου-

με με μία πρόθεση *μετασχηματισμού του κράτους*, η οποία θα μπορούσε να αναλυθεί στην αναζήτηση μιας νέας νομιμοποίησής του μέσω μετάθεσης αρμοδιοτήτων του σε μία συντεχνιακού-κοινοτιστικού τύπου αναδιοργάνωση της κοινωνικής ενδοχώρας, αναδιοργάνωση εγγεγραμμένη μέσα σε ένα πλαίσιο εκούσιας υποτίμησης της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της σύστοιχης με αυτή αρχής της λαϊκής κυριαρχίας. Ο τοπικο-θεματικός επιμερισμός των κοινωνικών συμφερόντων και ενδιαφερόντων, η αναγκαιότητα υπευθυνοποίησης των ατόμων και των αναδιοργανωμένων συλλογικοτήτων μέσω της συναινετικής-εταιρικής διαβούλευσης/συναπόφασης, πάνω σε (νέα) θεματικά πεδία και γεωγραφικούς προσδιορισμούς, όπου η συναίνεση συνιστά θέση αρχής, είναι το όχημα για την ανάκτηση της τρωθείσας «εμπιστοσύνης». Η «νέα εμπιστοσύνη» –ανάμεσα στον πολίτη και το κράτος, τα κόμματα, τους νέους θεσμούς– διαμεσολαβείται συμμετοχικά και όπως είδαμε, ορίζεται υπο-κοινωνικά: το κράτος είσθε εσείς, μοιάζει να λέει η νεο-βουλγακτά του φιλελεύθερου κοινοτισμού.

Εκλογές: τα όρια του μύθου

9. Το γενικότερο πρόβλημα που τέθηκε με την εισαγωγή αυτής της νέας θεματικής θα μπορούσε να συνοψισθεί στην απόπειρα ανακατάληψης του πεδίου της (εξατομικευμένης) κοινωνικής εμπειρίας και στην αντιστοίχισή της, μέσω του σκοπούμενου κρατικού μετασχηματισμού, με την αλλαγή «δημοκρατικού παραδείγματος». Στο πλαίσιο αυτό, η ανάδυση του «λαού», το κυρίαρχο στοιχείο της πολιτικής συγκυρίας δηλαδή, επιχειρήθηκε να υπαχθεί σε μία πρόταση νέας διακυβέρνησης, η οποία, ωστόσο, στην ούτως ή άλλως απρόβλεπτη πορεία του προεκλογικού αγώνα, φαίνεται να συνάντησε τα όριά της. Ειδικότερα, στο τελευταίο δεκαήμερο πριν τις εκλογές της 7ης Μαρτίου, ο λόγος του Γ. Παπανδρέου, υπό την πίεση των δυσμενών για το ΠΑΣΟΚ δημοσκοπήσεων, θα αναδείξει τις κορυφαίες αντιφάσεις μιας θεματικής αγκυρωμένης στην κοινωνία των πολιτών με την υπαρκτή κοινωνική ζήτηση. Η αγχωτική «παροχολογία» προς τους αγρότες, τους συνταξιούχους, κλπ., ακόμα και η ίδια η ασύντακτη και γελοιογραφική «αντιδεξιά» επιστροφή του λαού στο λόγο του ηγέτη του ΠΑΣΟΚ στην τελευταία προεκλογική συγκέντρωση στην Αθήνα («ο εργαζόμενος λαός») αποκάλυψε την υποτιμημένη εμμέλεια μιας απaráγραπτης λαϊκής ταυτότητας αναγκών. Η οποία δεν μπόρεσε να χωνευθεί στη συγκεκριμένη μελλοντοκεντρική κατάχρηση της νεο-διαίρεσης προόδου/συντήρησης, αφού δεν απάντησε με αξιοπιστία στο «υπαρξιακό» για τους «από κάτω» ερώτημα: γιατί το αίτημα μιας αξιοπρεπούς, υλικά και ηθικά, διαβίωσης των λαϊκών στρωμάτων, δηλαδή ένα αίτημα κοινωνικής *ισότητας*, συνιστά ένα δευτερεύον αίτημα, σε κάθε περίπτωση ένα αίτημα βραχυκυκλωμένο μέσα στα πληθυντικά «ευρυζωνικά» δίκτυα *ελευθερίας* των μοναχικών μικρο-επιλογών των «πολιτών»; Η «ψήφος τιμωρίας» της 7ης Μαρτίου δεν έδειξε μόνο το μέγεθος, αλλά και την ποιότητα της ήττας ενός αντιφατικού προεκλογικού τακτικισμού με τον οποίο εισήχθη αυτή η νέα υποπολιτική θεματική. Αν το ΠΑΣΟΚ υστέρησε έναντι της Ν.Δ. (περίπου κατά 15%) στις αγροτο-λαϊκές περιοχές, αν η «άλλη Ελλάδα» (της Β' εκλογικής περιφέρειας Αθηνών φυσικά περιλαμβανομένης...) κατέγραψε με τον τρόπο αυτό τη «δυσαρέσκειά» της,

το ίδιο το όνομα «Παπανδρέου» φαίνεται να συνέβαλε στον επαναπατρισμό ενός μικρού μεν, αλλά υπαρκτού τμήματος της εκσυγχρονιστικής «σημιακής ψήφου» στο νεοδημοκρατικό στρατόπεδο. Το κρίσιμο, ωστόσο, πρόβλημα στο οποίο φαίνεται να προσέκρουσε η εν θερμώ επιχείρηση κοινωνικής αναθεμελίωσης του ΠΑΣΟΚ, ως το επαναλάβουμε, είναι η αδυναμία αναγνώρισης μιας ενιαίας λαϊκής ταυτότητας αναγκών που εξέθρεψε η οκταετία του «μονόδρομου» εκσυγχρονισμού. Η αδυναμία αυτή οργάνωσε εκλογικά ένα σαφές αίτημα «απόρριψης» και, στο πλαίσιο αυτό, υπονόμισε τις αντιφατικές, ούτως ή άλλως, και εκ των άνω εκπορευόμενες, πρωτοβουλίες πολιτικών συμμαχιών, εκτρέποντας την αρχική κινητοποιητική δυναμική της «παράταξης» σε απελπισμένες προσπάθειες εκλογικής συσπείρωσης της τελευταίας στιγμής. Το αποτέλεσμα ήταν μία αναμενόμενη «φυσιολογική» εκλογική ήττα, διαμεσολαβημένη από μία απολιτική προεκλογική της διαχείριση, να προσλάβει χαρακτηριστικά πολιτικής ήττας. Η «πρωτόγνωρη» υπο-πολιτική θεματική που εισήγαγε ο Γ. Παπανδρέου έγινε εκ μέρους του αντικείμενο, μέσα σε ένα εξαιρετικά πυκνό και επιβαρημένο πολιτικά χρονικό διάστημα, μιας βαθιάς *ιδεοληπτικής κατάχρησης*. Η προεκλογική εκστρατεία του νέου ηγέτη ήταν περισσότερο μία επιχείρηση κατάθεσης «καινοτόμων» –και θολών ταυτόχρονα για το εν δυνάμει ακροατήριό του– ιδεών, οι οποίες φαίνονταν να συγκρούονται με τις «κατεστημένες», χωρίς όμως οι πρώτες να εκβάλλουν σε συγκεκριμένο και αξιόπιστο «πρόγραμμα». Μία «διαμάχη ιδεών» υποκατέστησε τη ριζική ανάγκη για άμεσα καταναλώσιμες προγραμματικές προτάσεις. Η νέα ηγεσία του ΠΑΣΟΚ παγιδεύθηκε, αφού πρώτα την είχε πιστέψει βαθιά, στην καθαρότητα της ίδιας της της μυθολογίας. Η τροπή αυτή προς μία «ιδεολογική» προεκλογική εκστρατεία («συμμετοχική δημοκρατία», κλπ.) με υποβαθμισμένο κοινωνικό περιεχόμενο, και μάλιστα από ένα νεόκοπο ηγέτη ο οποίος αρνείται τις (παραδοσιακές...) ιδεολογικές διαιρέσεις, φανέρωσε σε όλο της το μεγαλείο ένα έλλειμμα πολιτικής: το γενικότερο υποπολιτικό πρόταγμα μεταφράσθηκε σε προεκλογικό απολιτικό ιδεαλισμό. Ωστόσο, αποφεύχθηκε το μείζον, η πολιτική συντριβή, δηλαδή, η μαζική κοινωνική απονομιμοποίηση της κεντρικότητας του κόμματος, αφού, έστω και σε αυτές τις συνθήκες, η αριστερά στο σύνολό της δεν κατόρθωσε να διεμβολίσει τον «δικομματισμό», αλλά και η Ν.Δ. εισέπραξε μία «αρνητική» προς το ΠΑΣΟΚ «ψήφο διαμαρτυρίας» (το 15% των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ του 2000, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της V-PRC, Καθημερινή, 9/3/2004). Ανάμεσα στο «νέο» και το «παλιό», ή καλύτερα: σε ένα παλιό που θέλει να μορφάσει το νέο, το ΠΑΣΟΚ καλείται να βρει, από θέση αντιπολίτευσης τη φορά αυτή, ένα άλλο σημείο ισορροπίας. Ένα σημείο, ωστόσο, εξαιρετικά δύσκολο να εντοπισθεί: είναι αυτή ακριβώς η αποτυχημένη για την ώρα αναζήτηση, που έχει όχι μόνο καθηλώσει τα τελευταία χρόνια την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία στην αντιπολίτευση, αλλά και την έχει οδηγήσει σε έναν εντυπωσιακό πολιτικό μεταμορφισμό, αρκετά οικείο με αυτόν του προεκλογικού ΠΑΣΟΚ.

Ο Ανδρέας Πανταζόπουλος διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ